

بررسی نطق های شیخ محمد خیابانی در دوره قیام

یک صد سال پیش همزمان با 22 شهریور ماه 1299 هجری شمسی، شیخ محمد خیابانی، واعظ و روحانی مبارز و آزادیخواه و رهبر نهضت آزادستان در تبریز به شهادت رسید. محمدخیابانی در سال 1259 هجری شمسی در خامنه به دنیا آمد.

پس از پایان تحصیلات ابتدائی در زادگاهش خویش به "پتروفسک، از شهرهای قفقاز که به ماچاق قلعه نیز معروف است" رفت و در تجارتخانه پدرش مشغول بکار شد، او در بازگشت به تحصیل علوم دینی در مدرسه طالبیه تبریز پرداخت، او در کنار علوم دینی، ریاضیات و حکمت و طبیعیات و تاریخ ادبیات را نیز فراگرفت و در اندک مدتی به مدارج بالای علمی نائل شد. شیخ محمد خیابانی در جنبش مشروطه در صف آزادیخواهان قرار گرفت و پس از فتح تهران و تشکیل مجلس دوم به نمایندگی مجلس انتخاب شد و در پی التیماتوم روسیه به دولت ایران، بعنوان یکی از مخالفان سرسخت آن به مبارزه برخاست.

او که از سال 1295 روزنامه تجدد را در تبریز منتشر می کرد، در روز 17 فروردین ماه 1299 برضد قرارداد استعماری 1919 و وثوق الدله در تبریز قیام کرد. خیابانی همواره "آذربایجان را جزء لاینفک ایران و ایران را جزء لایتجزی آذربایجان" می دانست و بر این اصل اساسی در مواضع خویش پافشاری می نمود، این موضوع اتهاماتی را که مخالفانش به دنبال تغییر نام آذربایجان به "آزادستان" به او و قیامش وارد می ساختند، نفی می کند.

قیام شیخ محمد خیابانی شش ماه بطول انجامید و در جریان آن برای انجام اصلاحات اساسی در زمینه های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی تلاش شد. سرانجام با انتصاب مخربرالسلطنه به سمت والی آذربایجان، او به یاری نیروهای قزاق به سرکوب قیام پرداخت و شیخ محمد خیابانی نیز در روز 22 شهریور ماه سال 1299 شمسی به شهادت رسید. پیکر شیخ محمد خیابانی که بطور موقت در گورستان سید حمزه تبریز دفن شده بود توسط خانواده اش به تهران منتقل و در صحن حضرت عبدالعظیم حسنی (ع) به خاک سپرده شد.

خانه این مبارز و شهید راه استقلال و استبداد ستیزی ایران در محله خیابان از کوی های قدیمی تبریز قرار دارد (ابتدای خیابان شهید بهشتی فعلی و خیابان منصور سابق) در داخل کوچه ای امروزه بنام شیخ محمد خیابانی نامیده می شود، این خانه در سالهای اخیر توسط اداره کل وقت میراث فرهنگی استان تملک و متعاقباً عملیات استحکام بخشی و مرمت در آن به اجرا در آمده است. ایده تبدیل این خانه تاریخی به خانه موزه که در واقع خواست همه دوستداران تاریخ و فرهنگ این سرزمین تلقی می شد، ایده ای جالب و جذاب بود و تنها چیزی که عملی ساختن آن را سخت جلوه می داد، پراکندگی و در دسترس نبودن آثار و اسناد مورد نیاز برای تامین محتوای نمایشی موزه بود. نخستین گام در راه ایجاد خانه موزه شیخ محمد خیابانی در 22 شهریور ماه سال 1397 با برگزاری نمایشگاهی در قالب عکس و سند به مناسبت نود و هشتمین سالگرد در گذشت شیخ محمد خیابانی در این خانه برداشته شد.

این حرکت استقبال خوبی به دنبال داشت، ضمن آنکه با طرح موضوع در سطحی وسیع تر زمینه را برای همکاری های موثرتر افراد و سازمان ها در گردآوری محتوای موزه فراهم نمود و پس از آن در طی برنامه ای یک ساله و با گردآوری اسناد، تصاویر و سایر مستندات تاریخی و انجام مطالعات لازم، طرح محتوایی تشکیل این خانه موزه توسط اداره کل موزه ها و اموال منقول فرهنگی تاریخی وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی به تصویب رسید و پس از اجرای طرح مذکور، فاز اول خانه موزه شیخ محمد خیابانی در شهریورماه 1398 و همزمان با نودو نهمین سالگرد شهادت شیخ محمد خیابانی به بهره برداری رسید.

اقدامات موثری از جمله نصب تابلو های راهنما و تندیس شیخ محمد خیابانی در میدان شهید بهشتی و معرفی این خانه موزه در قالب تهیه گزارشات متنوع توسط رسانه ها در افزایش میزان بازدید ها از این خانه موزه موثر بوده است.

نکته دیگر توجه به فعال سازی کارکردهای آموزشی و پژوهشی در این خانه موزه است. هم اینک مجموعه ارزشمندی از اسناد تاریخی مربوط به شیخ محمد خیابانی و نهضت آزادستان در این خانه موزه گردآوری شده، ضمن آنکه آرشیو نسبتاً کاملی از نشریات نهضت، در برگزیده روزنامه تجدد و مجلیه آزادستان، موجبات شکل گیری آرشیو غنی پژوهشی در این خانه موزه را فراهم ساخت که مورد استفاده پژوهشگران تاریخ معاصر و بویژه نهضت مشروطه واقع می گردد.

امر گردآوری آثار و مستندات تاریخی به منظور تقویت محتوای نمایشی موزه و آرشیو پژوهشی آن در کنار پژوهش بر روی اسناد تاریخی مرتبط با شیخ محمد خیابانی و همکاری با موسسات آموزشی و تحقیقاتی در این زمینه راهبرد اساسی خانه موزه شیخ محمد خیابانی تلقی می شود و در این رهگذر رویداد محور نمودن فعالیت های این خانه موزه یکی از اهداف اصلی آن بشمار می آید.

مهدی بزازدستفروش / رئیس امور موزه های آذربایجان شرقی